

toteutettu erityisesti erinäisistä tiedon-instituutioista käsin – joista yhtä *Marginaaleista museoihin* käsittelee museoinstituutiota käsitellessään. Positioitumisen uupuessa monesta tekstistä, pohdinkin, keiden äänellä kokoelma lopulta puhuu ja kuinka se toteuttaa edellyttämäänsä vallan siirtymää etuoikeutetuilta toimijoilta marginaaleihin työnnetuille.

VIITTEET

1. POC on lyhenne myös monien afrosuomalaisten käyttämästä nimikkeestä *People of Color*.

LÄHTEET

Lorde, Audre (1984) *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Berkeley, CA: Crossing Press.

Sedgwick, Eve Kosofsky (1997) *Novel Gazing: Queer Readings in Fiction*. Durham: Duke UP.

Heidi Kosonen

Kirjoittaja väitteli syksyllä 2020 Jyväskylän yliopiston Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitokselta tabua, biovaltaa ja itsemurhaelokuvia käsittelevällä väitöskirjalla. Hän toimii paraikaa tutkijatohtorina Koneen säätiön ja Suomen Akatemian hankkeissa *Aktivismi taiteen ja tieteenteon välineenä* ja *Everyday Affective Practices Online*. Kosonen kirjoittaa toisinaan tutkimusblogia osoitteessa <https://theoryoftaboo.wordpress.com>

Välineitä avarakatseiseen tiedontuotantoon

Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä. Toim. Sanna Ryy-nänen & Anni Rannikko. Gaudeamus 2021. 328 s.

Sanna Ryy-näsen ja Anni Rannikon toimittama *Tutkiva mielikuvitus* lupaa nimessään tarjota lukijalleen luovia, osallistuvia ja toiminnallisia tutkimusmenetelmiä yhteiskuntatieteisiin. Näiden tieteiden ulkopuolelta tulevien lukijoiden ei kuitenkaan pidä säikähtää. Heti esipuheessa kirjoittajat toteavat, että teoksen suunniteltuja lukijoita ovat ”yhteiskunta- ja sosiaalitieteilijöiden lisäksi kasvatustieteiden sekä taidealojen opiskelijat yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa, samoin kuin tutkimustyön ammattilaiset ja tutkimusmenetelmiä opettavat sekä laajasti kaikki, joita kiinnostaa luova tutkimuksellinen ote yhteiskuntaan ja sen ilmiöihin” (s. 5). Suunniteltu lukijajoukko hahmottuu siis melko laajaksi. Tässä arvioissa lähestyn teosta luovista menetelmistä kiinnostuneena ja sukupuolentutkimuksellisesti orientoituneena taiteen- ja kulttuurintutkijana.

Ryy-nänen ja Rannikko eivät ole esi-

puheessaan väärässä: heti teoksen johdanto lunastaa lupaukset kirjan sopivuudesta yhteiskuntatieteilijöitä laajemmalle lukijajoukolle. Johdanto ei ainoastaan määrittele kattavasti teoksen nimesä esiintyviä termejä (*luovat, osallistuvat ja toiminnalliset menetelmät*), vaan se tarjoaa myös katsauksen tieteellisen tiedontuotannon historiallisiin kehityskulkuihin. Johdanto, ja teos laajemminkin, sopii näin ollen oivallisesti myös tieteenfilosofiasta kiinnostuneille lukijoille.

Teoksen lukuja yhdistääkin se, miten niissä käsiteltävät luovat menetelmät kytkeytyvät epistemologisiin keskusteluihin, kuten haluan tietää ”toisin”. Teoksen artikkelit nostavat esiin esimerkiksi aisteja ja ruumiillista tietoa sekä feministiselle epistemologialle keskeisen paikantumisen kysymyksiä. Muita yhdistäviä teemoja ovat kollaboratiivisen tiedontuotannon mahdollisuudet (mukaan lukien tutkijan ja tutkittavan välisen hierarkioiden purkaminen), tutkimuseettiset pohdinnat sekä tutkimuksen muutosvoimaisuus.

Johdannossa Ryy-nänen ja Rannikko toteavat, että vaikka kaikki tutkimus on jollain tapaa luovaa, *luovia menetelmiä* ”yhdistää avarakatseinen ote tiedon tuottamiseen” (s. 1). Tarkemmin sanottuna luovilla menetelmillä voidaan tarkoittaa montaa asiaa: esimerkiksi taideperusteisia tutkimusmenetelmiä tai aktivistista

tutkimusta. Teoksen nimessä esiintyvä tutkiva mielikuvitus on Rynnäsen ja Rannikon mukaan kuitenkin ”ihmettelyn ja leikillisyyden muistava tutkimuksellinen asenne, jonka avulla voi rakentaa näkemyksellisiä ja yllättäviäkin yhteyksiä monenlaisten ihmisten ja tietojen välille” (s. 18).

Toista teoksen nimessä esiintyvää termiä, *osallistuva*, pyöritellään suhteessa sen lähikäsitteeseen *osallistavaan*, jotka molemmat juontavat englannin kielen sanasta *participatory*. Rynnänen ja Rannikko tekevät termien välille kuitenkin tärkeän eron: siinä missä osallistava tutkimus on yleensä ylhäältä päin tapahtuvaa osallistamista, liittyy osallistuva tutkimus kollektiiviseen toimintaan, jossa tutkijan ja tutkittavan välisiä hierarkioita puretaan. *Toiminnallinen tutkimus* taas kiinnittyy teoksessa erityisesti tutkimuksen muutosvoimaisuuteen. Tällainen tutkimus on usein julki-lausutun poliittista ja aktivistista.

Mahdollisia kuvitelmia ja solidaarista toimintaa

Luovuutta, toiminnallisuutta ja osallistumista käsitellään kirjan luvuissa erilaisin painotuksin, eri näkökulmista. Luvut sisältävät myös havainnollistavia esimerkkejä menetelmien hyödyntämisestä käytännössä. Teos on jaettu kol-

meen osioon. Esittelen osiot lyhyesti, minkä jälkeen nostan jokaisesta yhden esimerkkiluvun tarkempaan käsittelyyn.

Teoksen ensimmäisessä osiossa ”Odottamattomia ikkunoita” painotetaan, että kaikkea ei voi kuvata (tieteellisen kielen) sanoin, vaan joskus on löydettävä muunlaisia menetelmiä. Osion luvuissa Anni ja Pertti Rannikko esittelevät autoetnografiaa menetelmänä, ja Eemeli Hakoköngäs ja Jari Martikainen käsittelevät visuaalisia menetelmiä. Juha Suoranta ja Olli Pyyhtinen (s. 34) taas lähestyvät ”kaunokirjallisuutta ja yhteiskuntatutkimusta rinnakkaisina, *toisiaan täydentävinä ja rikastavina* tapoina tarkastella yhteiskuntaa. Tästä näkökulmasta molemmat ovat kirjallisuuden lajeja, jotka avaavat maailmaan näköaloja – itselleen ominaisin keinoin – ilman selvää keskinäistä hierarkiaa”.

Suoranta ja Pyyhtinen listaavat kolme tapaa hahmottaa yhteiskuntatieteen ja kirjallisuuden välistä suhdetta: kaunokirjallisuuden hyödyntäminen yhteiskuntatutkimuksen kuvittajana, havainnollistajana ja tutkimuskohteena; yhteiskuntatutkimuksen ymmärtäminen kirjallisuutena; sekä kirjallisuuden ja kirjoittamisen ymmärtäminen yhteiskuntatutkimuksena. Kirjoittajien mielestä kaunokirjallisuus ja fiktio voivat auttaa ajattelemaan ja tietämään toisin – eli kasvattaa todellisuuden ymmärtämis-

tä rikastavaa ”mahdollisuuden tajua” (s. 55–56). Termin he lainaavat kirjailija Robert Musililta. Luku avaa kiinnostavalla tavalla kirjallisuuden ja yhteiskuntatutkimuksen välisiä yhteyksiä. Jäin kuitenkin miettimään, miten kirjallisuudentutkimuksessa esitetyt kriittisemmät huomiot kirjallisuuden vaikutuksista voisivat rikastaa kirjallisuutta hyödyntävää yhteiskuntatutkimusta.

Teoksen toinen osio ”Kutsuja kuvittelemaan” paikantuu tiedon tuottamiseen luovien menetelmien avulla yhdessä tutkimuksen osallistujien kanssa. Osiossa korostetaan muun kuin kielellisen ilmaisun roolia tiedontuotannossa ja pureudutaan mahdolliseen ja kuviteltuun tieteellisen tiedon synnyttäjinä. Kaarina Mönkkösen kirjoittama luku tarkastelee eläytymistutkimusta, ja Johanna Hohentalin luku käsittelee osallistuvaa kartoitusta. Vilma Hännisen ja kumppaneiden luku sen sijaan valottaa ”Kirje tulevaisuudesta”-menetelmää eli tutkimusta, jossa osallistujat kirjoittavat menneisyyteen kirjeitä kuvitteellisesta myönteisestä tulevaisuudesta käsin. Menetelmä kytkeytyy niin kutsuttuun yhteiskuntatieteiden tulevaisuudelliseen käänteeseen, jossa menneisyyttä tai nykyhetkeä koskevan tiedon rinnalle on nostettu tulevaisuuden spekulointi, joka nähdään myös tärkeänä tiedontuotannon menetelmänä.

Kirje tulevaisuudesta -menetelmä sopiikin esimerkiksi ”paremman yhteisöllisen tai yhteiskunnallisen tulevaisuuden visiointiin” (s. 143). Näen menetelmässä potentiaalia myös esimerkiksi ympäristötunteiden käsittelylle luovan kirjoittamisen avulla. Tutkija-taiteilija Henna Laininen onkin hyödyntänyt hie- man vastaavaa ”Kirje tulevaisuuteen” -harjoitusta ilmastotunnetutkimus- (Typpö 2021).

Teoksen kolmas osio ”Yhdessä kohti toimintaa” keskittyy nimensä mukaisesti yhdessä tekemiseen. Osion luvuissa käsitellään erilaisten tutkimuskollektiivien toimintaa ja korostetaan tutkimuksen muutosvoimaisuutta, kuten tasa-arvon ja solidaarisuuksien vahvistamiseen liittyviä tutkimustavoitteita. Sanna Ryyänen, Emma Nortio ja Sirkku Varjonen kirjoittavat luvussaan soveltavasta teatterista, ja Mari Käyhkö valottaa feministisestä perinteestä ammentavaa muistelu- menetelmää. Tiina Sotkasiira, Anni Rannikko, Päivikki Rapo ja Sanna Ryyänen taas kirjoittavat kuljeskelu- tutkimuksesta. Kuljeskelu menetelmä- nä on lähellä esimerkiksi kävelyhaastat- teluja, mutta kuljeskeluun on perinteises- ti kuitenkin liittynyt selkeitä poliittisia, aktivistisia tavoitteita. Kuljeskelu ei siis tarkoita vain kollektiivisen kävelyn ohe- sa tuotettua aineistoa vaan kollektiivista oikeudenmukaisuuden tavoittelua.

Tutkimusesimerkissään Sotkasiira ja kumppanit keskittyvät maahanmuut- tajien ja aktivistien kanssa toteutettuun Rikkovat rajat -projektiin, jossa tuotet- tiin aineistoa maahanmuuttajien koh- taamista haasteista. Yhdessä kuljeskelu rakensi kirjoittajien mukaan tiloja sel- laisen tiedon tuottamiselle, jota esimer- kiksi haastattelututkimukset eivät mah- dollista. Kuljeskelussa esimerkiksi arjes- sa piiloon jäävät kokemukset, kuten ru- tiinit tai tilallisuus, voivatkin tulla esiin. Luvussa keskustellaan myös kuljeske- luun liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Kiinnostava huomio on esimerkiksi se, etteivät kaikki tilat ole kaikille yhtä tur- vallisia kuljeskella. Tässä on tärkeää tun- nistaa myös tutkijan etuoikeudet, jot- ka saattavat vaikuttaa siihen, miten hän osaa arvioida eri tilojen turvallisuutta. Vaikka esteettömyyskin tekstissä mai- nitaan, jäin kaipaamaan enemmän poh- dintaa siitä, miten kuljeskelussa huomi- oidaan se, ettei liikkuminen ole kaikille yhtä helppoa tai ollenkaan mahdollista.

Oppikirjamateriaalia

Kaiken kaikkiaan *Tutkiva mielikuvitus* on selkeästi kirjoitettu, kiinnostava ja rakenteeltaan toimiva teos, joka sopisi oivallisesti tutkimusmenetelmäop- paaksi niin yhteiskuntatieteellisille kuin humanistisillekin aloille. Havainnol-

listavat käytännön tutkimusesimerkit nostavat teoksen pedagogista arvoa.

Taidealoja opiskelevat joutuvat kui- tenkin tyytymään siihen, että taide ja kirjallisuus näyttäytyvät teoksessa juuri menetelminä, vaikka myös muunlaisis- ta taiteentutkimuksen tavoista sekä tai- teen itseisarvosta muistutetaan. Tätä ei kuitenkaan voi laskea kirjan puutteeksi – lupaaahan jo nimikin keskittyä luo- viin menetelmiin. Taiteen ja kirjallisu- den hyödyntämisen välineellisesti tutki- musaineiston tuottamisessa ei myöskään tarvitse tarkoittaa taiteen itseisarvon tai taideteoksen muodon ja sisällön unoh- tamista. Monitieteiset ja -taiteiset hank- keet mahdollistavat monenlaiset suhtau- tumiset taiteeseen ja kirjallisuuteen se- kä avaavat tiloja avarakatseiselle tiedon- tuotannolle.

LÄHTEET

Typpö, Annamari (2021) Ilmastoahdistus kevenee kirjoittamalla. *Kirjallisuusterapia* 29 (1), 8–12.

Aino-Kaisa Koistinen

Kirjoittaja on nykykulttuurin tutkimuksen tutkijatohtori Jyväskylän yliopistossa sekä mediakulttuurin dosentti Turun yliopistos- sa. Hänen tutkimuksellisia kiinnostuksen- kohteitaan ovat muun muassa posthuma- nismi, sukupuolentutkimus ja populaari- kulttuuri. Parhaillaan Koistinen tutkii luo- vaa kirjoittamista osana ekologista luku- taitoa.